

SISÄLLYS

Mok, koko, mono, moksu...
Rakkaalla lapsella on
monta nimeä!
Tässä oppaassa käytetty
lyhenne MOK viittaa
monialaisiin
oppimiskokonaisuuksiin.

Alkusanat.....	7
----------------	---

MOKien ABC

1 Opetussuunnitelman perusteiden linjaukset.....	13
2 Käsiteviidakko haltuun.....	25
3 Tavoitteiden asettaminen.....	35
4 Arviointi.....	45
5 Toimintakulttuurin kehittäminen ja opettajien välinen yhteistyö.....	59
6 Työajan käyttö.....	71

MOK-esimerkit

Vuosiluokat 1–2: Tarinoiden maailma.....	83
Vuosiluokat 3–6: Ruokalasta kouluravintolaksi.....	117
Vuosiluokat 7–9: Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo.....	155

MOK-työskentelypohjat

Kokonaisuuden perustiedot.....	213
Oppiainekohtaiset sisällöt, tavoitteet ja arviointi.....	214
Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ja arviointi.....	216
Kokonaisuuden ajallinen eteneminen.....	217
Kokonaisuuden eteneminen osioittain.....	218
Opettajien työaika-suunnitelma.....	219
Opettajien reflektio kokonaisuuden jälkeen.....	220

Liitteet.....	223
---------------	-----

ALKUSANAT

Perusopetuksen uusin opetussuunnitelma esittelee suomalaisille kouluille monialaisen oppimiskokonaisuuden idean. Toimintatavalle asetetut tavoitteet liittyvät kansainväliseen keskusteluun koulujen kehittämisestä oppiviksi yhteisöiksi, jotka oppiainekohtaisen sisällön hallinnan rinnalla edistävät 21. vuosituhannen taitoja ja korostavat oppilaiden osallisuutta, autonomiaa ja aktiivisuutta. Tavoitteiden tärkeydestä tuskin kukaan on eri mieltä. Keskeinen kysymys on kuitenkin, miten monialaisia oppimiskokonaisuuksia tulisi käytännössä suunnitella, toteuttaa ja arvioida.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus julkaisi vuonna 2020 raportin *Näkymiä OPS-matkan varrelta – Esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden 2014 toimeenpanon arviointi*. Yksi keskeisistä kehittämissuosituksista on monialaisten oppimiskokonaisuuksien merkityksen ja tavoitteiden selkeyttäminen. Raportissa todetaan opetussuunnitelman mukaisten monialaisten oppimiskokonaisuuksien suunnittelun ja toteutuksen olevan hyvällä alulla: kokonaisuuksien laatiminen on lisännyt yhteistyötä ja -suunnittelua sekä osallisuutta. Haasteena kuitenkin on, että paikalliset tulkinnat normeista vaihtelevat eikä kokonaisuuksia aina rakenneta opetussuunnitelman sisältöjen ja tavoitteiden pohjalta tehden näkyväksi eri oppiaineiden välisiä yhteyksiä. Käytännöt, joissa kokonaisuudet eivät pohjautuneet oppiaineiden sisältöihin ja tavoitteisiin ja joissa kokonaisuuksien merkitystä ei käsitelty ennakoon oppilaiden kanssa, johtivat kokemuksiin ”höntsäilystä”, ylimääräisestä työstä ja liiallisesta ajankäytöstä eri oppiaineiden tunneilla.

Tämän opettajan oppaan tavoitteena on kirkastaa ja saattaa yhteen monialaisten oppimiskokonaisuuksien teoria ja käytäntö.

Kirjan ensimmäisessä osassa etsitään yhteinen ymmärrys monialaisiin oppimiskokonaisuuksiin liittyvistä opetussuunnitelman perusteiden linjauksista ja käsitteistä sekä opitaan asettamaan kokonaisuuksille tavoitteita ja suunnittelemaan niiden arviointia. Käsittelyyn otetaan myös opettajien välinen yhteistyö ja kokonaisuuksien toteuttamiseen käytettävä työaika. Tehtävät on sijoitettu omille sivuilleen, jotta ne on helppo kopioida omaan ja työyhteisön käyttöön.

Kirjan toinen osa tarjoaa käytännön esimerkkejä monialaisista oppimiskokonaisuuksista vuosiluokkakokonaisuuksittain. Vuosiluokkien 1–2 aiheena on tarinoiden maailma, vuosiluokkien 3–6 ruokalasta kouluravintolaksi ja vuosiluokkien 7–9 yhdenvertaisuus ja tasa-arvo. Esimerkkikokonaisuuksiin liittyvät kopioitavat tehtäväpohjat löytyvät liitteistä.

Monialaisten oppimiskokonaisuuksien laatimista voidaan verrata smoothien valmistamiseen. Huolellisesti valittuja oppiaineita yhdistämällä syntyy ravitseva ja maistuva sekoitus. Yksittäisten aineiden sekoittaminen ei vaikuta niiden ravinteikkuuteen, mutta toisinaan omena, kurkku ja selleri – kuten matematiikka, musiikki ja historia – saattavat maistua kiinnostavammilta yhdessä. Oppiaineet voidaan edelleen nauttia enimmäkseen erikseen, mutta kerran tai pari lukuvuodessa on mietittävä myös sitä, millaisen sekoituksen tarjoamme oppilaille. Jos valmistamme smoothien sen kummemmin suunnittelematta ja jääkaapista löytyviä tähteitä sattumanvaraisesti yhdistellen, saattaa lopputuloksesta tulla epäterveellinen tai mauton. Opettajien tehtävänä onkin jatkuvasti kehittää monialaisten oppimiskokonaisuuksien reseptiikkaa ja pohtia eri aineiden tarkoituksenmukaisia yhdistelmiä ja mittasuhteita. Oppaassa esiteltävät esimerkkireseptit voi toteuttaa sellaisinaan, tai niitä voi muokata paikallisiin tarpeisiin sopiviksi.

Kirjan kolmas osa sisältää kopioitavia työskentelypohjia monialaisten oppimiskokonaisuuksien suunnittelun, toteutuksen ja arvioinnin tueksi.

Toivon oppaasta löytyvän näkökulmia, inspiraatiota ja työkaluja, niin innokkaille oppiaineiden yhdistelijöille kuin kokonaisuuksien merkitystä vielä pohtiville. Tervetuloa monialaisten oppimiskokonaisuuksien maailmaan!

Iida-Maria Peltomaa

MOKien ABC

Kirjan ensimmäisessä osassa tarkastellaan monialaisiin oppimiskokonaisuuksiin liittyviä opetussuunnitelman perusteiden linjauksia ja määritellään kokonaisuuksiin liittyviä käsitteitä. Käsittelyyn nostetaan myös tavoitteiden asettaminen ja kokonaisuuksien arviointi. Lopuksi pohditaan opettajien välistä yhteistyötä ja kokonaisuuksien toteuttamiseen käytettävää työaikaa.

Valtioneuvoston asetuksessa säädetyt tavoitteet ohjaavat tarkastelemaan opetusta kokonaisuutena, joka rakentaa tässä ajassa tarvittavaa yleissivistystä ja luo pohjaa elinikäiselle oppimiselle. Tiedonalakohtaisen osaamisen lisäksi tulee tavoitella oppiainerajat ylittävää osaamista.

Tähän pohjautuen opetussuunnitelman perusteissa määritellään tavoitteet ja sisällöt sekä yhteisille oppiaineille että tavoitteet oppiaineita yhdistäville laaja-alaisille osaamisalueille ja monialaisille oppimiskokonaisuuksille. Tavoitteiden toteutuminen edellyttää suunnitelmallista yhteistyötä ja tavoitteiden toteutumisen arviointia.

(POPS 2014, 28)

1 OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEIDEN LINJAUKSET

Tässä luvussa tarkastellaan ja puretaan auki, mitä opetussuunnitelman perusteet linjaavat monialaisista oppimiskokonaisuuksista. Millaiset raamit siis määrittävät opettajien työtä? Otetaan selvää!

Kuinka usein ja kenelle?

Jokaisen perusopetuksen oppilaan opintoihin tulee sisältyä lukuvuosittain vähintään yksi monialainen oppimiskokonaisuus. Paikallisesti kokonaisuuksien lukuvuosittainen määrä voidaan asettaa myös korkeammaksi. Kokonaisuudet eivät voi olla valinnaisia siten, että olisi mahdollista, ettei oppilas opiskelisi yhtään kokonaisuutta lukuvuoden aikana.

Oppiaineet

Oppiaineet osallistuvat monialaisiin oppimiskokonaisuuksiin niihin kulloinkin parhaiten soveltuvalla tavalla. Kaikkien oppiaineiden ei siis tarvitse sisältyä kaikkiin kokonaisuuksiin, mutta mikään oppiaine ei myöskään voi kokonaan jättäytyä ulkopuolelle. Eri oppiaineiden tarjoamien näkökulmien integrointia ei jätetä oppilaille, eikä oppiaineiden rajoja häivytetä. Sen sijaan etsitään tapoja yhdistää eri oppiaineille ominaisia tarkastelutapoja, käsitteitä ja menetelmiä yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, josta rakennetaan oppilaille koherentti oppimiskokemus käsiteltävän aiheen parissa.

Kokonaisuuksien aiheet

Opetussuunnitelman mukaan monialaisissa oppimiskokonaisuuksissa käsitellään oppilaiden kokemusmaailmaan kuuluvia ja sitä avartavia asioita. Aiheiden paikallisuus, ajankohtaisuus ja yhteiskunnallinen merkittävyys voivat antaa lisämotivaatiota sekä opettajille että oppilaille. Aiheen voi siis rajata paikalliseksi, tai toisaalta voi halutessaan poimia käsittelyyn maailmanlaajuisia kysymyksiä.

Ajankohtaisuutta voidaan osittain ennakoida ottamalla huomioon esimerkiksi vuodenajat tai juhluvuodet. Toisaalta kokonaisuus voi kytkeytyä äkillisesti ajankohtaiseksi nousevaan aiheeseen, kuten maailmanlaajuiseen pandemiaan. Keskeistä on, että aihetta on luontevaa käsitellä mukana olevien oppiaineiden näkökulmista ja että se tarjoaa oppilaille kiinnostavan kehyksen monipuoliseen työskentelyyn.

Kokonaisuuksien kesto

Opetussuunnitelman mukaan kokonaisuus tulee suunnitella riittävän pitkäkestoiseksi siten, että oppilailla on aikaa syventyä sen sisältöön ja työskennellä sen parissa tavoitteellisesti, monipuolisesti ja pitkäjänteisesti. Opetushallituksen suositus kestoksi perustuu oppilaan viikkotuntimäärään, eli 1.–2. luokilla kokonaisuuksien kesto on noin 19–20 oppituntia, 3.–6. luokilla 24–26 oppituntia ja 7.–9. luokilla 27–30 oppituntia. Tämä tarkoittaa sitä, että jos kouluviikon kaikki oppitunnit käytetään monialaiseen oppimiskokonaisuuteen, työskentely kestää viikon. Jos kokonaisuuteen käytetään vain joidenkin oppiaineiden tunteja, tunnit ajoittuvat automaattisesti pidemmälle jaksolle.

Kokonaisuuksien ajallinen rytmittäminen

Kokonaisuuksia on mahdollista rytmittää monin tavoin. Tiettyyn kokonaisuuteen sopii paremmin tiiviimpi toteutus, toiseen rauhallisempi tahti ja pidempi aikaväli. Ei kannata jäädä kiinni vain yhteen toteutustapaan, vaan on hyvä kokeilla ja vaihdella erilaisia rytmittämisen tapoja. Alla esimerkkejä kokonaisuuksien rytmittämisestä.

Viikon mittaisen jakson aikana toteutettava kokonaisuus helpottaa usean eri kokonaisuuden yhtäaikaista järjestämistä eri oppilasryhmien kanssa ja luo yhdessä tekemisen tunnelmaa. Toisinaan viikkomallitoteutus koetaan kuitenkin muusta koulutyöstä irralliseksi ja intensiivisyydessään raskaaksi rupeamaksi. Myös tilojen sekä tieto- ja viestintäteknologisten laitteiden riittävyys voi olla haaste useissa yhtäaikaississa ja tiiviissä toteutuksissa.

Pidemmän aikavälin toteutus esimerkiksi kuuden viikon jakson aikana mahdollistaa tiiviin työskentelyrytmin, mutta samalla sekä oppilaat että opettajat pääsevät välillä vetämään henkeä myös muiden aiheiden pariin. Pidempi toteutus sallii suunnitelmien kehittämisen ja muokkaamisen, mikäli jokin osa työskentelystä ei toimi tai jos halutaan vaikka järjestää kokonaisuuteen sopiva opintovierailu. Toteutus voidaan rakentaa esimerkiksi siten, että mukana olevat oppiaineet sijoitetaan samaan jaksoon ja vain osa oppitunneista käytetään monialaisen oppimiskokonaisuuden työstämiseen. Tällöin on kuitenkin pidettävä erityisesti huolta siitä, että kokonaisuus säilyy oppilaan näkökulmasta yhtenäisenä eri oppiaineiden näkökulmia kokoavana oppimisprosessina.

Voidaan käyttää myös *päivä viikossa -mallia*, jolloin ensimmäisellä viikolla kokonaisuuteen käytetään maanantain oppitunnit, toisella viikolla tiistain, kolmannella viikolla keskiviikon ja niin edelleen. Tämä vaatii erityisen tarkkaa suunnittelua kokonaisuudessa mukana olevien oppiaineiden sijoittelussa lukujärjestykseen.

Lukujärjestyksiin voidaan myös *palkittaa viikoittaista aikaa* kokonaisuuksia varten. Työskentelyn jatkuvuus mahdollistaa sen, että oppilaat pääsevät säännöllisesti harjoittelemaan oppimiskokonaisuuksissa kehitettäviä taitoja. Palkitus saattaa myös helpottaa koulun yhteisten laitteiden ja tilojen varaamista ja kohdentamista tietyille ryhmille. Kiinteiden aikojen etuna on edellytysten luominen eri oppilasryhmien yhtäaikaistulle työskentelylle, mikä mahdollistaa oppilaiden toiminnan erilaisissa ryhmissä ja eri ikäisten kanssa.

Mitä pidemmälle aikavälille kokonaisuus jaetaan, sitä tärkeämpää on huolehtia siitä, että prosessi hahmottuu myös oppilaalle yhtenäisenä kokonaisuutena, jolla on

selvästi määritelty aloitus, työskentelyosiot ja lopetus. Tässä auttaa esimerkiksi eri oppitunneilla työstettävä yhtenäinen tuotos tai portfolio.

Ajallisen etenemisen yhteissuunnittelu on erityisen tärkeää silloin, kun kokonaisuus toteutetaan useamman opettajan yhteistyönä.

Tavoitteellisuus

Monialaiset oppimiskokonaisuudet eivät ole ylimääräisiä projekteja, vaan rakentuvat opetussuunnitelman määrittämien sisältöjen ja tavoitteiden pohjalta. Nillä on selvä alku ja loppu. Sekä opettajat että oppilaat tietävät alusta lähtien kokonaisuudelle asetetut tavoitteet ja seuraavat niissä edistymistä koko prosessin ajan. Oppiainekohtaisten tavoitteiden asettamista ja laaja-alaisen osaamisen tavoitteiden huomioimista käsitellään tarkemmin luvussa 3.

Arviointi

Arviointi rakennetaan tarkoituksenmukaiseksi osaksi monialaisia oppimiskokonaisuuksia. Sekä opettajat että oppilaat tietävät, millä menetelmillä ja kriteereillä kokonaisuuden aikaiselle oppimiselle asetettujen tavoitteiden saavuttamista arvioidaan. He ymmärtävät myös, että prosessin aikana annetut dokumentoidut näytöt vaikuttavat oppiainekohtaisiin summatiivisiin lukuvuosiarviointeihin. Opettaja antaa matkan varrella oppimista tukevaa ja ohjaavaa palautetta, joka auttaa oppilasta hahmottamaan omaa edistymistään suhteessa oppimiselle asetettuihin tavoitteisiin. Oppilaita ohjataan myös itse- ja vertaisarviointiin. Kokonaisuuksista ei anneta erillistä arvosanaa. Arviointia käsitellään tarkemmin luvussa 4.

Oppilaiden osallisuus

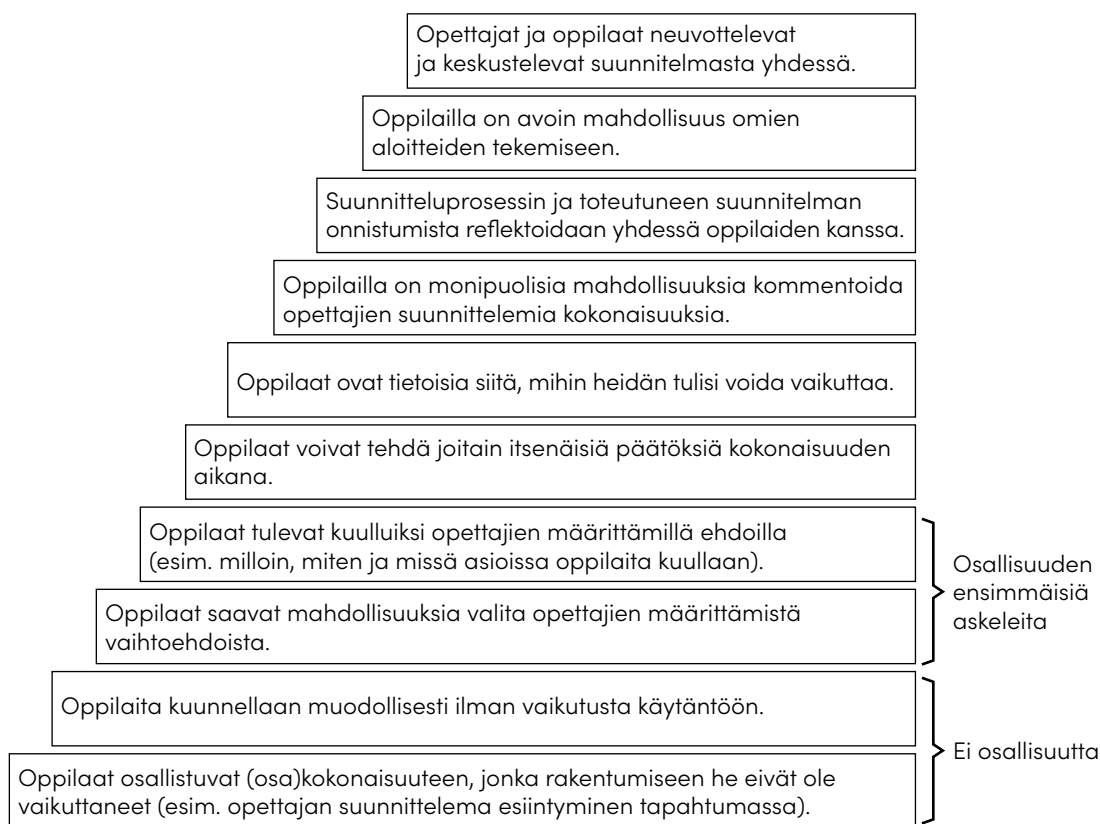
Opetussuunnitelman perusteissa todetaan, että oppilaiden osallistuminen monialaisten oppimiskokonaisuuksien suunnitteluun on välttämätöntä. Oppilaiden osallisuutta tulee vahvistaa ja tarjota heille mahdollisuuksia olla mukana kokonaisuuden opiskelun tavoitteiden, sisältöjen ja työskentelytapojen suunnittelussa. Oppilaiden merkityksellisiksi kokemien kysymysten käsittelyyn tulee olla aikaa ja tilaa.

Keskeistä on oppilaan oma kokemus kuulluksi tulemisesta ja vaikuttamisen keinoista. Vaikuttamistaidon ja -halun ei voi kuitenkaan olettaa ilmestyvän yhtäkkiä, vaan siihen tulee ohjata askel kerrallaan. Opettajien tulee varmistaa jokaisen oppilaan mahdollisuus osallisuuteen. Näin ollen on tarpeellista pohtia, miten oppilaille tarjotaan riittävän monipuolisia tapoja oppia ilmaisemaan ajatuksiaan esimerkiksi suullisessa keskustelussa, kirjoitetussa muodossa tai digitaalisten välineiden avulla. Oppilaiden osallisuutta pohdittaessa pitää kuitenkin muistaa, että opettajat ovat aina viime kädessä vastuussa siitä, että monialaiset oppimiskokonaisuudet noudattavat opetussuunnitelmaa sen kaikilta osin.

☆ REFLEKTIO TEHTÄVÄ

Monialaisten oppimiskokonaisuuksien osallisuuden asteen poh-
timisen tukena voi käyttää alla esitetyjä askelmia¹.

Väritä vihreällä ne osallisuuden näkökulmat, jotka toteutuvat jo
tällä hetkellä koulunne monialaisissa oppimiskokonaisuuksissa.
Väritä keltaisella ne näkökulmat, joiden toteutumista voisit lähteä
tavoittelemaan seuraavaksi.



1 Pohjautuu löyhästi Hartin osallisuuden portaisiin teoksessa Children's Participation: The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care. 1997. Lontoo: Earthscan Publications Ltd & Unicef.

Toiminnallinen ja tutkiva työskentely

Opetussuunnitelman mukaan kokonaisuuksien aiheita käsitellään toiminnallisesti ja oppilaille tarjotaan mahdollisuuksia heitä kiinnostavaan tutkivaan työskentelyyn.

Toiminnallisuuden tavoitteena on kognitiivisten toimintatapojen yhdistäminen konkreettiseen ja aktiiviseen kokeiluun, vuorovaikutukseen ja osallistumiseen. Käsitteellisen ymmärryksen kehittymistä tuetaan siis toiminnallisilla aktiviteeteilla, joita voivat olla esimerkiksi tutkimustehtävät, väittelyt, leikit tai draama. Toiminnallisia menetelmiä voidaan käyttää hetkellisesti tai pidempään monialaisen oppimiskokonaisuuden eri vaiheissa, kuten tavoitteiden määrittelyssä, aiheeseen johdattelussa, oppisisältöjen tarkastelussa tai arvioinnissa. Toiminnallisuutta suunniteltaessa on pidettävä mielessä tekemisen tavoite ja yhteys käsiteltävään aiheeseen.

Tutkivassa työskentelyssä opettajan tehtävänä on johdattaa oppilaat oppiaineiden tarjoamien näkökulmien avulla monialaisen oppimiskokonaisuuden aiheen pariin. Hän ohjaa oppilaita muotoilemaan aiheeseen liittyviä, heitä kiinnostavia tutkimuskysymyksiä ja kehittämään yhdessä siihen liittyviä ideoita ja niihin pohjautuvia konkreettisia ja digitaalisia tuotoksia. Tutkivan työskentelyn prosessi voi sisältää vaihtelevasti niin toiminnallisia kuin luennoivampia osuuksia. Opettaja tarjoaa myös monipuolisia oppimateriaaleja, kuten:²

- simulaatioita tai mallinnoksia, jotka auttavat hahmottamaan aiheeseen liittyviä tekijöitä
- esimerkkejä, jotka ankkuroivat aiheen monimutkaisiin ja autenttisiin ongelmiin
- valmiiksi muotoiltuja ongelmatehtäviä tai haasteita, joiden avulla voidaan ohjata oppilaita osallistumiseen
- haastatteluja, kertomuksia ja videoita, jotka voivat toimia tapausaineistona
- aiheeseen soveltuvaa lähdemateriaalia, kuten kirjoja, artikkeleita ja verkkomateriaaleja.

2 Listaus pohjautuu Kai Hakkaraisen tutkimuksiin tutkivasta työskentelystä.

Toiminnallisuus ja tutkiva työskentely on opetussuunnitelman mukaisesti osa kaikkia oppiaineita koskevaa työtapojen kehittämistä. Ne edistävät myös monia laaja-alaisen osaamisen tavoitteita. Työtapojen opetteluun kannattaa varata riittävästi aikaa, erityisesti mikäli oppilailla ei ole niistä aiempaa kokemusta. Samoin on otettava huomioon opettajien perehtyneisyys tai perehtymättömyys työtapoihin. Niiden käytössä ei voida olettaa onnistuttavan ilman niin opettajien kuin oppilaiden suunnitelmallista harjaantumista niihin. Työtapojen hallinnassa edistyminen on keskeinen elementti monialaisissa oppimiskokonaisuuksissa, ja tilaisuus niissä kehittymiseen kannattaa käyttää hyväksi.



POHDINTA- JA KESKUSTELU- TEHTÄVÄ

Harjoitus voidaan toteuttaa itsenäisesti tai jakamalla opettajat kahteen ryhmään, joiden sisällä muodostetaan pareja. Toisen ryhmän parit keskustelevat toiminnallisuuteen liittyvistä kysymyksistä, toisen tutkivaan työskentelyyn liittyvistä. Lopuksi jaetaan ajatuksia yhteisesti ja käsitellään työtapojen eroavaisuuksia ja yhtymäkohtia.

Toiminnallisuus

- ③ Mitä toiminnallisuudella mielestäsi tarkoitetaan?
- ③ Millaisia taitoja toiminnallisuus edellyttää oppilaalta ja opettajalta?
- ③ Millaisia taitoja toiminnallisuudella mielestäsi opitaan?
(Vertaa edellisen ja tämän kysymyksen vastauksia.)
- ③ Kuinka usein käytät toiminnallisia työtapoja?
Kerro jokin esimerkki.
- ③ Miten yhdistät oppiainekohtaisen oppimisen tavoitteet ja toiminnallisuuden? Kerro jokin esimerkki.

Tutkiva työskentely

- ③ Mitä tutkivalla työskentelyllä mielestäsi tarkoitetaan?
- ③ Millaisia taitoja tutkiva työskentely edellyttää oppilaalta ja opettajalta?
- ③ Millaisia taitoja tutkivalla työskentelyllä mielestäsi opitaan?
(Vertaa edellisen ja tämän kysymyksen vastauksia.)
- ③ Kuinka usein käytät tutkivaa työskentelyä opetuksessasi?
Kerro jokin esimerkki.
- ③ Miten yhdistät oppiainekohtaisen oppimisen tavoitteet ja tutkivan työskentelyn? Kerro jokin esimerkki.